

Andreas Svanberg: 27 år på fabriken – nu hittar vi vår röst igen

Det blir inget förstamajtåg, men arbetarna är synligare än på länge. Författaren och fabriksarbetaren Andreas Svanberg skriver om ett förlorat gemensamt språk – som coronakrisen nu återupplivar.

Förstamajtågen är inställda, men coronakrisen synliggör vår utsatthet och vårt behov av ett gemensamt språk, skriver Andreas Svanberg. Bild: Jenny Rydqvist

Över 125 000 svenskar går med i a-kassan under det första kvartalet 2020. Det handlar förstås om coronakrisen, men det handlar också om något annat. När medlemskapskravet sänks till tre månader blir vägen till ersättning kortare. Timanställda blir aktuella när villkoret för arbetad tid lättats upp. Krisläget synliggör vår utsatthet. Regeringen öser in stimuleringsåtgärder för ekonomin och skydd mot en befarad massarbetslöshet. Plötsligt är det naturligt att gå med i a-kassan.

Jag minns när jag som nittonåring 1993 blev medlem. Granulör Jan-Erik lade upp ansökningsblanketten på bordet. För honom var det lika självklart att jag skulle gå med i facket som att jag var där för att jobba. Självisste jag inte mycket om facket. För mig som tagit studenten under den pågående fastighetskrisen var anställningen i den lilla penicillinfabriken en osannolik gåva från himlen. Jan-Erik skulle lära mig till granulör, att blanda och bereda tabletterna.

Ett av 1990-talets modeord var globalisering. Ett halvår efter att jag börjat jobba fick vi beskedet att vår produkt sålts. Sterilavdelningen och torrtilverknningen skulle flyttas utomlands. Jag såg för första gången hur världen rasade samman för mina arbetskamrater. Årtiondet kom att

domineras av sammanslagningar med utländska företag. Världen blev på en gång både större och trängre.

Snart började det under samma 90-tal talas om införandet av individuella löner. Jag gick till fackmötet då omröstningen skulle ske. Det blev nej. Året därpå gjordes ett nytt försök. Arbetsgivaren hade vässat argumenten. När de lockade med att det fanns större utsikter för individuella lönepåslag började det vända. Fler försök behövdes inte och efter ett tveksamt ja skulle det visa sig omöjligt att backa bandet.

Förhoppningarna var stora på den nya lönemodellen. Arbetsgivarna såg individuell lönesättning som en metod för att främja vissa beteenden såsom effektivitet, samarbetsvillighet och flexibilitet. De fackliga organisationerna hoppades på att det skulle höja lönerna för deras mest lågavlönade medlemmar. Samma utveckling sågs inom flertalet branscher.

Jag fick för mig att jag skulle läsa upp betygen och tog ut ett års tjänstledigt. På Komvux upptäckte jag mitt språk. Genom litteraturen började jag formulera min vardag. Josef Kjellgrens 1930-talsdikter om arbetets glädje stämde med de erfarenheter jag gjort 60 år senare. När jag läste Torgny Karnstedts "Slamfarmen" kände jag igen mig i romanfiguren Åke. Han bar precis som jag skyddsmask på jobbet.

Ungefär samtidigt som jag upptäckte mitt språk genom skrivandet började kollektivet att förlora sitt. Hur gick det till? Individuella löner blottade sprickorna i arbetarrörelsen. Den som tjänade mer i månaden än sin närmaste kollega kände sig plötsligt högavlönad. Den som förstätt att rätt inställning påverkar den personliga löneutvecklingen väljer sina strider. Fackligt engagerade fick ett nytt medlemskollektiv att ta ställning till och kunde själva tveka när allvaret kom för nära i det personliga samtalet med chefen. Skickligt hade arbetsgivarorganisationerna luckrat upp arbetarrörelsen och på bara några år började flera ur arbetarkollektivets skara räkna sig som tryggad medelklass, trots att säckarnas tyngd låg kvar och svetten bar samma doft.

Omkring 1996 såg jag för första gången en bemanningsanställd. Kläderna visade tydligt att han var inhyrd. Han jobbade med oss. Vi satt tillsammans i fikarummet. När vi fastanställda pratade om sådant som berörde vår arbetsdag blev det tydligt att han inte riktigt hörde till. Näringslivet krävde flexibilitet och tyckte att det behövdes tillfällig arbetskraft. Under 90-talskrisen flyttades fokus från arbetsmarknadspolitiska åtgärder till att bekämpa inflationen. Ansvar hamnade alltmer på individen. Samtidigt lyckades de borgerliga partierna uppnå sitt sedan länge satta mål när de 1992 och 1993 i två steg avskaffade Arbetsförmedlingens monopol. Bemanningsföretag som varit förbjudna sedan 1935 års Arbetsförmedlingslag, eftersom arbetarrörelsen sett hur den uthyrdes arbetsliv präglades av otrygghet, mötte inte längre några hinder.

De inhyrda blev en egen grupp vid sidan av oss fastanställda och sociala spelregler ställde upp hinder för mobilisering kring gemensamma krav. Det fanns inte ett gemensamt språk som förenade världarna.

"Omkring 1996 såg jag för första gången en bemanningsanställd", skriver Andreas Svanberg om hur arbetarrörelsen splittrades. Bild: Anna Kennedy

2003 blev jag styrelsemedlem i Föreningen Arbetarskrivare och fanns med i deras nyutkomna antologi "Polska räkmackor". På Bokmässan i Göteborg 2005 höll vi ett seminarium med rubriken: "Arbetarförfattare idag". En fråga återkom: "Finns det verkligen arbetare idag?" I det dagliga samtalet talades det nu hellre om operatörer och medarbetare. En förskjutning av språket och medveten individualisering hade gjort att vi inte längre kände igen oss som kollektiv.

Men behovet av att tala om gemensamma erfarenheter fanns kvar, det hade bara osynliggjorts. Snart kom en ny våg av arbetarlitteratur med namn som Susanna Alakoski, Åsa Linderborg, Kristian Lundberg och Jenny Wrangborg. 2015 började Arbetarskrivare ge ut tidningen "Klass". Under en tid har vi nu sett ett stigande intresse för berättelser om och från arbetslivet.

Våren 2020 ser vi så dagligen kollektivanställda i teverutan. Vi hör deras röster i radio. Skyddsmasker, timanställning, arbetsrelaterad stress och försämrade arbetsvillkor är vardagsmat i coronarapporteringen. Berättelserna är omöjliga att blinka bort. Det handlar om tid, om skydd och beredskap. Om trygghet. När vi nu ser dessa medmänniskor i teverutan – de samhällsbärare som ska ta hand om oss – och hör deras historier, skymtar samhället fram. Oavsett bakgrund och titel tvingas vi under coronakrisen använda samma ord om solidaritet och samarbete. Och vi anar åter ett gemensamt språk.

Vi kan inte acceptera en ordning där hemtjänstens timanställda utan rätt till sjuklön besöker äldre för att de inte har råd att stanna hemma eller att äldre under två veckor får besök av i genomsnitt tolv olika hemtjänstanställda. Vi måste komma ihåg att för att några ska tillåtas tjäna på individuella löner tvingas andra stå tillbaka i sin löneutveckling. När de fastanställdas arbetsmiljö förbättras tar bemanningsanställda och timanställda över arbetsskadorna.

Det blir inget förstamajtåg i år, men kollektivet är synligare än på länge. När a-kassorna närmat sig de timanställdas värld dyker dessa upp i medlemsrullorna och deras röst kan åter höras. 1899 års krav på allmän rösträtt får 2020 bli till en solidarisk strävan efter att återuppfinna ett språk som inkluderar alla arbetare.

Andreas Svanberg är författare och fabriksarbetare, uppvuxen i Helsingborg och bosatt i Örkelljunga. Aktuell med novellsamlingen "Meteorologen som inte hade hjärta att säga att det skulle bli dåligt väder".